

6 De islam in Nederland

Met de val van de muur verdween de oude doelgroep van de bvd en daarmee zijn belangrijkste bestaansrecht. Er lijkt de laatste tien jaar echter een nieuwe grote vijand te zijn: de islam. Met name sinds de aanslagen op 11 september 2001 op het World Trade Center en het Pentagon lijkt een nieuw koude-oorlogsdenken sterk aan populariteit te winnen. In hoeverre maakt de bvd zich druk over de activiteiten van aanhangers van deze religie, waarom doet de dienst dit en wat zijn hiervan de consequenties?

De afgelopen decennia is het beeld dat in Nederland bestaat van de islam en zijn aanhangers steeds negatiever geworden. Enerzijds komt dit door internationale ontwikkelingen zoals het Palestijns-Israëliësch conflict, de aanslag op een Amerikaans vliegtuig boven het Schotse Lockerbie in 1988, de Golfoorlog in 1990 en de aanslagen op het wtc en het Pentagon in 2001. Anderzijds wordt de beeldvorming ook bepaald door gewelddadige activiteiten van op islamitische leest geschoeide regimes (Iran, Soedan, Afghanistan) en militante islamitische (terreur)organisaties. Als je deze beeldvorming koppelt aan de groeiende aanwezigheid van moslims in Nederland door immigratie vanaf de jaren zestig, is al snel een 'binnenlandse vijand' geboren.

Minister van Binnenlandse Zaken Ien Dales zag een grote toekomst voor dit onderzoeksgebied van de bvd toen zij in 1992 de grote lijnen uitzette voor de vernieuwing van de dienst. Zij wees nadrukkelijk op de gevaren van immigratie uit Zuid-Europa en Noord-Afrika: 'Een mogelijk neveneffect van migratie uit Zuideuropese en Noordafrikaanse landen is de verdergaande radicalisering of fundamentalisering van moslimgemeenschappen in den vreemde, die zijn weerslag kan hebben op de verhoudingen tussen deze migrantengroepen in Nederland en hun houding ten opzichte van de Nederlandse samenleving.'

De bvd grijpt dit onderzoeksterrein met beide handen aan,

maar zegt zich sindsdien uitsluitend bezig te houden met drie groepen binnen de islamitische gemeenschap: personen die zich dienstbaar opstellen ten opzichte van buitenlandse mogendheden, mensen die Nederland compromitteren door hun (gewelddadige) activiteiten ten aanzien van andere mogendheden en mensen die de bestaande orde afwijzen en een eigen islamitische orde willen instellen. De overweging om deze groepen in de gaten te houden is om de grondrechten van inwoners van Nederland te beschermen en te zorgen voor veiligheid.

Wat de eerste en de tweede groep betreft, is het niet verbaazingwekkend dat ze in de gaten worden gehouden. Spionnen en personen of organisaties die zich richten op gewelddadige activiteiten in het buitenland, vallen sowieso onder de belangstelling van de inlichtingendienst. Anders ligt dat voor vertegenwoordigers van de politieke islam, de derde groep uit de opsomming. De politieke islam moet gezien worden als een samenraapsel van organisaties en personen die vinden dat de invloed van de islamitische leer niet moet ophouden bij de voordeur van de moskee, maar ook invloed moet hebben op maatschappij en politiek. De politieke islam kent diverse stromingen, van zeer gematigd tot zeer radicaal. Vooral de radicale en/of gewelddadige representanten van deze stroming zouden aandacht van de BVD krijgen. Er wordt nadrukkelijk ontkend dat onderzoek naar islamitische organisaties verder gaat dan onderzoek naar bovengenoemde stromingen. De praktijk is echter anders.

Radicale islam

Het eerste jaarverslag van de BVD meldt in 1991 dat in Nederland kleine groepen militante islamitische fundamentalisten actief zijn. Er is met name sprake van zorg over de gevolgen voor de integratie en voor de mogelijkheid dat moslimactivisten zich (laten) inzetten voor buitenlandse mogendheden. Naar aanleiding van de zorgen over de belemmering van integratie van migranten begint de Rotterdamse Erasmus Universiteit in opdracht van en in samenwerking met de BVD een onderzoek. Dit onderzoek wordt in 1994 afgerond en

concludeert in grote lijnen dat er inderdaad sprake is van pogingen om integratie tegen te gaan vanuit de religieuze hoek. Deze pogingen hebben echter weinig succes: In Nederland wonende gelovigen trekken zich niets aan van dit anti-integristisch streven van hun religieuze voormannen. Ook zouden er niet of nauwelijks moslims zijn die de maatschappelijke orde in Nederland overhoop willen halen; fundamentalistische moslims zijn in Nederland zo goed als afwezig, aldus het onderzoek.

Als er al een taak ligt voor een inlichtingen- en veiligheidsdienst om zich bezig te houden met problemen rond integratie, dan is er na deze conclusie geen aanleiding meer om dat pad verder te volgen. Maar het tegendeel is het geval. Het is te begrijpen dat de BVD voor zichzelf een taak ziet in het onderzoek naar gewelddadige fundamentalistische groepen, maar de weg die vanaf dit moment wordt ingeslagen, is een heel andere. Er worden jaar in, jaar uit grote delen van het georganiseerde moslimleven in Nederland in kaart gebracht. Elk jaar weer spreekt de dienst vermoedens uit dat het in de nabije toekomst weleens flink mis kan gaan met de radicale islam in Nederland, een verwachting die echter niet bewaarheid wordt, maar wel steeds nieuwe belangstelling moet rechtvaardigen. Omstreeks 1994 is op diverse plaatsen in de wereld een toename van islamitisch geïnspireerd geweld waar te nemen. In Algerije is een burgeroorlog uitgebroken tussen de staat en diverse gewapende islamitische groeperingen en in de Verenigde Staten heeft een bomaanslag op het World Trade Centre plaatsgevonden. Omdat in landen als Frankrijk en Duitsland streng wordt opgetreden tegen aanhangers van dergelijke stromingen, verwacht de BVD dat deze personen mogelijk uitwijken naar Nederland.

In 1995 komt de BVD met een nieuwe, opvallende invalshoek. Er is geen gevaar te duchten van radicale islamieten, maar in de Nederlandse maatschappij zijn zulke ernstige vooroordelen tegen de islam aanwezig dat dit integratie tegengaat: ‘...berichten over aanslagen van islamitische terreurgroepen in het buitenland hebben een uitermate stigmatiserend effect op de totale islamitische gemeenschap

in Nederland. Dit heeft schadelijke gevolgen voor het integratiebeleid.' Voor de bvd is hier, in zijn eigen visie, een schone taak weg gelegd: de vooroordelen moeten ontzenuwd worden door een met harde feiten onderbouwde analyse van de politieke islam in Nederland. 'Het streven van de bvd is dan ook de daadwerkelijke radicale islamieten te onderkennen. Tegelijk tracht de bvd door middel van beleidsadviezen en voorlichting onjuiste beeldvorming of overspannen dreigingsinschattingen te nuanceren.'

Een jaar later is van deze nuancering niets meer terug te vinden. De bvd constateert een toename van anti-westerse en anti-integristische stromingen en vreest een voortgaande isolering en daardoor een toename van intolerantie vanuit de Nederlandse samenleving. Wederom wordt gerapporteerd over de aanwezige radicale islamieten en wordt gemeld dat er mogelijk aanslagen in Nederland gepland worden, die verder niet plaatsvinden.

In 1997 blijkt plotseling het gebrek aan succes van islamitische organisaties het pijnpunt. Door het mislukken van toenemende invloed van de islam op de Turkse staat haken veel aanhangers van dat idee af en de bvd spreekt de vrees uit dat die in criminele of extreem-nationalistische kringen terecht zullen komen. In ieder geval is ook dat weer slecht voor de integratie.

Politieke islam

De lijn is inmiddels ver te zoeken. Succes of geen succes, verwachte terreur en radicalisering die niet plaatsvindt, wat er ook wel of niet gebeurt, het overtuigt de bvd er niet van dat onderzoek naar grote delen van islamitisch Nederland niet relevant is. De in 1995 gestelde taak om aan deugdelijke voorlichting te doen mondt in 1998 uit in het rapport 'De Politieke Islam in Nederland'. Zelf zegt de dienst: 'Doel was om politiek en bestuur in een openbaar rapport een betrouwbaar beeld te geven van betekenis en omvang van de radicale islam in Nederland.' Voor de zoveelste keer concludeert de bvd dat er slechts een zeer kleine groep radicale moslims in Nederland verblijft. Deze groep richt zich daarbij grotendeels op het bui-

tenland (hun eigen moederlanden). Dat zou schade aan het internationaal aanzien van Nederland kunnen berokkenen. Of in de woorden van de minister van Binnenlandse Zaken Bram Peper: 'Inhoudelijk gezien levert het rapport de voor Nederland geruststellende gedachte op, dat de gevaarstelling vanuit de politieke islam, van een zeer bescheiden groep afkomstig is. De conclusie kan dan ook zijn dat naar de mate waarin de integratie minder dan tot nu toe tot stand was gekomen, de omvang van die groep met extreme opvattingen groter was geweest. Overigens neemt dit niet weg dat de vvd de ontwikkelingen op dit terrein intensief blijft volgen, aangezien onder meer vanwege de internationalisering en de communicatietechnologie, snelle verbindingen mogelijk zijn tussen bewegingen in moederlanden en bewegingen in Nederland.'

Toch noemt de vvd in het onderzoek de politieke islam in Nederland een 'factor van belang'. En dat brengt de nodige risico's met zich mee. Moskeeën in Nederland zijn volgens de vvd traditionalistisch, armoedig en slecht bestuurd. Dit heeft te maken met de grotendeels rurale afkomst van de in Nederland wonende moslims. Daarmee zijn de moskeeën zeer beïnvloedbaar door vreemde mogendheden, oppositiegroepen en zendingsorganisaties.

De voornaamste bedreiging is die voor de integratie en die bedreiging komt van twee kanten. Ten eerste is daar de vertegenwoordiging van de politieke islam in Nederland, die integratie actief probeert te voorkomen uit angst dat integratie in de praktijk op assimilatie zal neerkomen en daarmee het verloren gaan van religieuze identiteit. Ten tweede is er de beeldvorming van de islam, met name ingegeven door berichtgeving over geweld in islamitische landen, die zorgt dat de Nederlandse maatschappij zich meer af gaat zetten tegen integratie van islamieten.

Over het eerste gevaar (anti-integristisch streven van orthodoxe krachten) kunnen twee dingen gezegd worden: in een eerder onderzoek in opdracht van de vvd bleek dat deze krachten inderdaad her en der actief waren, maar dat ze verder geen enkele invloed hadden. Verder is het de vraag wat de

BVD hier verder mee wil zeggen. Dat orthodox-religieuze organisaties van diverse snit integratie willen tegengaan, is een oud gegeven en net zozeer van toepassing op bijvoorbeeld de SGP en de internationale orthodox-katholieke organisatie Opus Dei. Dat is misschien storend in een politieke cultuur als de Nederlandse, maar verder geenszins een bedreiging van de nationale veiligheid. Dat er dus een taak voor de BVD zou liggen, is op z'n zachtst gezegd een bizarre interpretatie van de wet.

Ten aanzien van het tweede gevaar (beeldvorming Islam onder autochtone Nederlanders belemmert integratie) is het wederom de vraag hoe de BVD dit binnen zijn officiële taakstelling wil passen. Bovendien is dit een interessante kip-en-het-ei-discussie, want is de BVD door zijn voortdurende aandacht voor islamitische krachten in Nederland niet op z'n minst medeschuldig aan deze beeldvorming?

Naast deze twee grotere gevaren noemt het rapport nog enkele andere bedreigingen. Zo is daar het conflict tussen een internationaal netwerk van moslimstrijders/terroristen/radicale moslims en een aantal Noord-Afrikaanse staten over de vraag of de islam de staatsvorm moet bepalen. Het rapport schetst kort het dilemma voor de BVD tussen goede informatie-uitwisseling omtrent deze islamitische oppositiebewegingen met deze staten en de vluchtelingenstatus van veel betrokkenen. Aan de orde komt ook de belangstelling van islamitische organisaties voor het onderwijs en de betrokkenheid van orthodoxe fondsen bij de financiering ervan: 'Met dit geld wordt onder meer het (bus)vervoer van de kinderen gefinancierd en bijzonder lesmateriaal aangeschaft.'

Deze bezorgdheid blijft bestaan en in 1999 wordt door de BVD een onderzoek gestart naar de bemoeienis van orthodox-islamitische regimes met het islamitische onderwijs in Nederland. Dit onderzoek wordt onder de titel 'De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs' in februari 2002 gepresenteerd. De conclusie is dat het met de invloed van de radicale islam in het basisonderwijs nogal meevalt. Er hebben weliswaar in enkele schoolbesturen leden zitting die banden hebben met radicaal-islamitische organisaties of daarmee

sympathiseren, maar dat zij die overtuiging ook uitdragen in de desbetreffende scholen kan niet gezegd worden. Ook is uit het onderzoek gebleken dat zeer weinig leerkrachten op islamitische scholen radicaal-islamitische overtuigingen koesteren en dat beïnvloeding door bijvoorbeeld islamitische gidslanden nauwelijks voorkomt.

Al met al kan een serieus vraagteken worden geplaatst bij de belangstelling van de BVD voor het islamitisch basisonderwijs. Wanneer er al iets mis zou zijn met de financiering en de betrokkenheid van orthodoxe organisaties, dan is het de taak van de Onderwijsinspectie, de belastingdienst en het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen om deze misstanden aan de kaak te stellen en aan te pakken. Een inlichtingendienst heeft hier niets te zoeken.

De conclusies van het rapport 'De Politieke Islam in Nederland' spreken voor zich. Er is niets of op zijn hoogst niet veel aan de hand. En voor zover er al iets aan de hand is, is er geen sprake van bedreiging van de nationale veiligheid door islamitische organisaties. En weer trekt de BVD niet de conclusie dat hij overbodig werk doet. Hij blijft de ontwikkelingen intensief volgen. Tekenend voor de houding van de BVD is een paragraaf in het jaarverslag over 1998. Net als in voorgaande jaarverslagen en het 'politieke islam'-onderzoek wordt geconcludeerd dat Milli Görüs, de grootste Turks-islamitische organisatie in Nederland, zeer gematigd en op integratie gericht is. Het jaarverslag erkent dat het bemoedigend is 'te constateren dat binnen de Milli Görüs aanmerkelijke weerstand bestaat tegen radicalisering van de organisatie'. Na de geruststelling dat het wel goed zit met Milli Görüs vervolgt het jaarverslag zonder blikken of blozen met de afsluitende zin: 'De BVD zal de ontwikkelingen binnen de Milli Görüs blijven volgen.'

Integratie

De problematiek rond integratie is inmiddels meer dan ooit het leidmotief geworden in de onderzoeken naar de islam in Nederland. Wanneer er in 1999 enkele incidenten met Marokkaanse jongeren in Amsterdam zijn, is de dienst er als de kippen bij om de geheime organisatie achter de incidenten

te ontmaskeren. Deze organisatie is echter onvindbaar, maar geeft wel aanleiding om op lokaal niveau te gaan inventariseren waar de integratie spaak loopt. Bij zijn onderzoek lijkt de BVD een soort sleepnetmethode te gebruiken: ‘... daarnaast worden relevante ontwikkelingen in de Marokkaanse en Turkse gemeenschap gevolgd’. In 2000 wordt bijvoorbeeld de Marokkaanse gemeenschap in Nederland tegen het licht gehouden. Daarbij spreekt de BVD zijn zorg uit over spanningen tussen conservatieve en vernieuwingsgezinde Marokkanen. De BVD blijft ‘alert’ op activiteiten die deze tegenstellingen zouden kunnen verscherpen.

Een in Utrecht werkzame imam wordt door de BVD als spion voor de Libische geheime dienst gebrandmerkt en tot ongewenst vreemdeling verklaard. Hij kan vertrekken. Onduidelijk is wat de man precies bespioneerde, maar er wordt gegokt op de vliegbasis Soesterberg waar op dat moment twee Libische geheim agenten terecht staan voor hun mogelijke aandeel in de Lockerbie-bomaanslag. In het jaarverslag schrijft de BVD evenwel: ‘Hij bleek zijn officiële functie als imam slechts als dekmantel te gebruiken voor het op heimelijke wijze behartigen van Libische belangen, waarbij doelstellingen van het Nederlandse integratiebeleid schade berokkend werden.’ Ook de in september 1997 aangetreden BVD-directeur S.J. van Hulst bevestigt deze invalshoek: ‘Hij werkte eerder aan het tegengaan van integratie dan aan het bevorderen daarvan. Dat was zijn taak en daar werkte hij ook aan. Hij gebruikte zijn moskee en opleidingen voor dat doel, zonder dat mensen dat in de gaten hadden.’ De imam is dus Nederland uit gegooid vanwege zijn geloofsopvattingen.

Een vijfde colonne?

Daags na de aanslagen op het WTC en het Pentagon in september 2001 arresteerde de politie in diverse landen van West-Europa moslims die plannen zouden hebben om terreuraanslagen te plegen. In Rotterdam werden, op instigatie van de BVD, vier mannen gearresteerd. Zij werden al geruime tijd geobserveerd, maar de aanslag maakte hun arrestatie kennelijk actueler. Ook worden er miljoenen geïnvesteerd om

de BVD uit te breiden. Dit zal de dienst deels gebruiken om zijn talenkennis te vergroten.

Voor de verstandhouding tussen moslims en niet-moslims in Nederland zullen de aanslagen grote gevolgen hebben. Het vijandbeeld ten opzichte van de islam zal toenemen. Het is een reëel gevaar dat in Nederland wonende moslims vaker als een vijfde colonne worden gezien.

De presentatie van het jaarverslag over 2001, eind mei 2002, staat ook grotendeels in het teken van de islam en de gevaren van het moslim-fundamentalisme. Uiteraard wordt er over de aanslagen in de Verenigde Staten gepraat, maar ook gebeurtenissen in ons eigen land krijgen veel aandacht. Volgens de BVD is gebleken dat een in Nederland actief netwerk van moslimextremisme direct in verband gebracht kan worden met de tragische dood van twee Nederlandse, in Eindhoven woonachtige, jongemannen van Marokkaanse afkomst. De jongens, Ahmed el Bakiouli en Khalid Hassnaoui, werden eind december doodgeschoten door Indiase militairen in Kashmir. De BVD: 'Vast staat dat het tweetal in Nederland werd gerekruteerd en geestelijk voorbereid op deelname aan de "jihad", de heilige oorlog tegen alle vijanden van de islam. Ook in materiële zin ontvingen zij de ondersteuning die nodig was om aan het islamitische front het in hun ogen hoogst bereikbare te verwerven, te weten het martelaarschap. Het ging hierbij om jongens van de tweede generatie, die in Nederland zijn opgegroeid, een goede opleiding hebben genoten en vergaand geïntegreerd leken. Ook enkele andere moslimjongeren met een vergelijkbare achtergrond zijn inmiddels ontvankelijk gebleken voor dergelijke radicale opvattingen.'

Hoe de BVD aan deze kennis komt, wil men niet onthullen. Dit valt onder de noemer 'operationele informatie', en is geheim. Het komt de dienst wel op de nodige kritiek te staan. Zo laat een woordvoerder van de families van de beide jongens weten dat de beschuldigingen onjuist en speculatief zijn, de twee zouden gewoon op vakantie zijn. Ook is de familie vervolgd over het feit dat zij de beschuldigingen uit de krant moet vernemen en niet van te voren is ingelicht (iets dat de

bvd overigens tegenspreekt). Ook anderen uiten hun ongenoegen over het achterwege blijven van details. De Leidse islamoloog professor Pieter Sjoerd van Koningsveld laat in de *Groene Amsterdammer* van 8 juni weten: 'In het jaarverslag wordt gerept van rekrutering in en om moskeeën door radicale moslimorganisaties. Dat vind ik zeer verontrustend. Om welke moskeeën gaat het? Hoe groot is het gevaar? Dat moet je weten wil je iets aan die informatie hebben. Nu wordt juist het beeld bevestigd van "de" moskee als terroristisch centrum. Daar heeft niemand wat aan. Het werkt stigmatisering van de hele moslimbevolking in de hand. En het klimaat wás al niet best.'

De legitimering van onderzoek naar islamitische groepen en personen door de bvd verschuift door de jaren heen steeds meer van concrete bedreigingen, de speurtocht naar radicale groepen die geweld niet zouden schuwen, naar de door de bvd gesignaleerde problemen rond integratie. Wat de bvd met problemen rond integratie te maken heeft, blijft onduidelijk, maar is wel keer op keer reden om grote groepen moslims in kaart te brengen. Jaar in jaar uit wordt gewroet op zoek naar duistere krachten die de integratie willen saboteren. Deze krachten worden nooit gevonden. Een reden voor dit hardnekkige onderzoek is dat het gevaar van de islam nu eenmaal goed verkoopt. De islam heeft een zeer negatieve lading in Nederland en dat is er sinds de aanslagen in de vs niet beter op geworden. De bvd belijdt weliswaar met de mond een genuanceerd beeld te willen scheppen, maar draagt in de praktijk met zijn rapportages bij tot verdere stigmatisering.